

RAVICA

Berilo Jugoslovanskega odbora iz Italije

BOZZOVICCI

POŠILJA : IVAN UČENIKOV - KAIRO RUE MANSHAET EL MAHRANI ŠT. 5

Leto: 4.

Št. 131

15. oktobra 1944.

Slovenski narod bo stoletnico rojstva svojega velikega narodnega pesnika slavil ob koncu največjega svojega gorja in trpljenja; v času, ko se na obzorju slovenske domovine že sveti zarja svobode in v dobi, ko naš narod z lastno krvjo piše najveličastnejše odlomke svoje zgodovine. Po zunanosti današnja proslava gotovo ne bo tako hrupna ne tako ceremonijalna, kakor bi bila mogoče čez nekaj mesecev, če bi vpadla v čas popolnega osvobojenja vse slovenske zemlje.

Zato pa bo proslava goriškega slavčka v gozdovih in hribih, v skromnih slovenskih hišah, ob grmenju topov in rezgetanju pušk intimnejša in veličastnejša. Objela bo vse Slovence na vseh bojiščih in na vseh celinah; Slovence na suhem, na morju, pod njim in v zraku. Simon Gregorčičeva brigada bo slavila svojega duhovnega patrona mo-

goče v Vrsnem, kjer mu je tekla zibelka, mogoče na pokopališču pri Sv. Lovrencu, kjer počiva, mogoče v Rifenbergu, mogoče na Gradišču ali celo v Gorici...

Slavil ga bo ves slovenski narod, prav posebno pa naše primorsko ljudstvo, iz katerega je zrastel, se ob njegovem veselju in njegovi bolečini krepil, mu postal tolažnik, učitelj, vodnik in prerok. Simon Gregorčič, ki je svoj narod objemal v svoji duši z vso ljubeznijo, ki je za ta narod iztisnil svojo zadnjo kapljo krvi in je tudi po svoji smrti ostal med nami, večni in nesmrten, je prežal razum in srce našega naroda, ki ga je vzljubil in bolj razumel, kakor katerega koli njegovega prednika. Ravno v teh nesrečeh in gorja polnih letih smo v polnem doumeli, da v vsakem slovenskem srcu živi in kraljuje Simon Gregorčič.

Ni brez vzroka zapisal Anton Medved 1.1908 ob

izdaji "Poezij" popotnico Gregorčičevi umetniki, ki "naj" poroma v slovenska mesta, vasi in naselja do zadnje kočice naše domovine. Razveseljaj, tolaži, bodri in uči!"

Ti v srca ljubljenih rojakov
sej seme plemenitih rož,
da bomo narod poštenjakov,
da bomo narod vrlih mož!

Te besede so se uresničile. V veselju, v nesreči, v obupu in ob hudi uri je bil Simon Gregorčič z nami. Vsejal je seme plemenitih rož; zrastel je narod poštenjakov in naš je rod rod vrlih mož. To trditev ravno danes, ob stoletnici rojstva Simona Gregorčiča lahko s polno pravico in vrednim ponosom izpovedujemo. Slovenski narod je dal v tej vojni iz sebe vso svojo življenjsko moč, da z njo izoblikuje svojo bodočnost, bodočnost suverena, neodvisnega, državnega naroda. Slovenski narod je predelal ves svoj križev pot, ki mu ga je s preroško besedo naznačil goriški slavček; naš narod pa je tudi v celoti izvršil naročilo, ki mu ga je Simon Gregorčič položil v testament.

Niti deset let ni bil v grobu, ko je zavihrala v naših krajih ona vihra, ki jo je gledal v "Soči" in vsa tista zemlja, ki je bila ozadje Gregorčičeve pesmi, se je spremenila v razdejanje in pogorišče:

Vihar, grožán, vihar strašan;
prihrúmel z gorkega bo juga,
divjal čez plodno bo raván,
ki tvoja jo napaja struga.
Gorjé, da daleč ni ta dan!
Nad tábo jasen bo oblók,
króg tēbe pa svinčēna toča,
in déž krváv in solz potók
in blísk in grom. - oh, bitva vróča!
Tod sékla bridka bodo jekla,
in ti mi boš krvava tékla!
Kri naša te pojíla bo,
sovražna te kalíla bo!

Ali ima evropski narod preroka in jasnovidca, ki bi svojemu narodu s tako natančnostjo pričaral vso strašno resnico bodočnosti? Ali ima še kje narod vodnika, ki bi s tako bistrino zaslučil vso narodovo usodo naslednjega desetletja in ki bi s tako prefinjenim občutkom že v naprej sodoživljal vso njegovo bolečino, z njim vred pa tudi verjel v njegovo moč? Ne, tega nima; veliki duhovi naših sosedov so ljudske množice samo hujskali na rop in krajo tuje zemlje in tujih narodov. Kako nizkotna je harlekinska figura nekega d'Annunzija, širokoustnega gobezdača, pred veličastno, plemenito, preroško osebnostjo nesmrtnega Gregorčiča—

Četrto stoletje je divjala "svinčena toča in dež krvav in solz potok." Ves ta čas je živelo med nami Gregorčičevo izročilo. Narod ni poslušal krivih prerokov, ki so mu priporočali skrivljenje hrbtenice in nujno prilagoditev. Tudi pred tremi leti ni poslušal "miroljubnih" nasvetov, pač pa si še bolj živo priklical v spomin preroške besede svojega genija:

Takrát se spómni, bístra, Sóča,
kar górkó ti sréc naroča:
Kar bóde shranjenih vodá
v oblakih tvojega nebá,
kar vóde v tvôjih bo planínah,
kar bode v cvétnih je ravnínah,
tačas prodrví vse na dán,
narásti, vskípi v tok strašán!

In narod je do pičice izpolnil naročilo svojega genija. Kar je bilo shranjenih moči slovenskega ljudstva po "planinah in ravninah" je privrelo na dan, narastlo in vzkipelo v tok strašan."

Še nekaj je Gregorčič naročil - ne brez vzroka:
Ne stiskaj v meje se bregóv!
Srdita čez branove stópi,
ter tujce, zémlje-lačne vtópi
na dnó razpénjenih valóv!

To je bilo opozorilo tistim, ki so v sponah podedovane "zakonitosti" mislili, da bi mogli Gregorčičevo izročilo gledati prekrižanih rok in da nam bo s svobodo in pravico postreženo na krožniku.

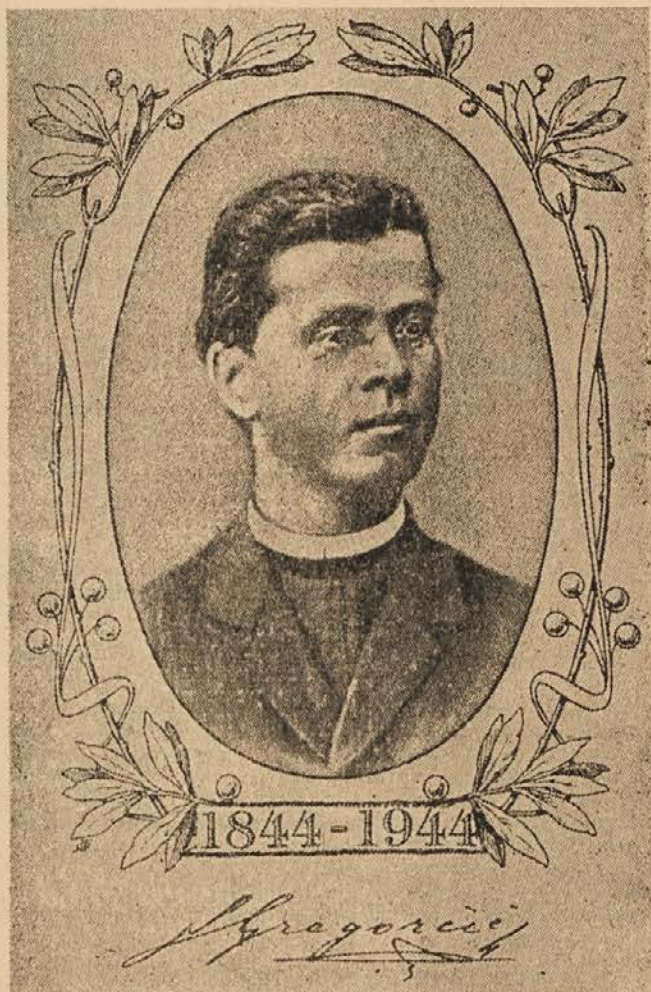
Gregorčičeva vizija se danes izpolnjuje do vsake njegove izpete besede. To pričajo slovenske divizije in brigade N.O.V., ki so z "gorkim jugom" že obračunale, sedaj pa likvidirajo še mrzli sever.

Narod, ki sledi svojim največjim sinovom, ostane zmagovalc. Da smo Primorski Slovenci tako trdno in neizbrisljivo ohranili svojo narodno bit, da so se vsi valovi fašizma in nacizma razbili od trdnosti slovenske zavesti, da smo v najusodnejši uri postavili tako visok odstotek bojevnikov za narodno svobodo in za zedinjenje z veliko Jugoslavijo, to se imamo v ne najmanjši veri zahvaliti svojemu prvemu Primorcu, Simonu Gregorčiču. Zato se danes vse naše misli, vsi naši bodoči načrti in vse naše želje obračajo k njemu s prošnjo, naj bi bil tudi v naprej naš duhovni vodnik. Večna slava njegovemu spominu!

SIMON GREGORČIČEVA PROSLAVA V KAIRU

Slovenci in Slovenke v Kairu bodo proslavili 100 letnico rojstva goriškega slavčka s prireditvijo v nedeljo, dne 29.t.m. Čas prireditve in kraj bomo pravočasno naznanili.

"Bazovica" je izdala posebno slavnostno izdajo na posebnem papirju in sicer sto numeriranih izvodov kot darilo slovenskim kulturnim ustanovam in javnim delavcem s posebnim posvetilom uredništva. Druga svečanostna izdaja je tudi numerirana (200 do 300 izvodov). Posamezne izvode s posvetilom uredništva bodo prodajali komad po egipjastrov 100. Celotni iznos tega izkupička bo uredništvo odstopilo novo ustanovljenemu odboru za pomoč narodnim beguncem "Comité Yugoslave d'Aide aux Réfugiés Nationaux", Aleksandrija, 6 rue Tewfick. Slavnostna številka "Bazovica" bo kljub svoji skromnosti lep spomin na stoletnico rojstva Simona Gregorčiča, ki smo jo praznovali v sredi največje nesreče našega naroda in tudi v sredi največja borbe slovenskega naroda za izpolnitev Gregorčičevih preroških besed. Simon Gregorčič je gospodar naših src, zato bomo vsi Slovenci z veseljem in hvaležnostjo pokupili teh par sto izvodov in s tem velikodušno pomagali našim bratom v begunskih taboriščih. Slavnostne izvode bodo prodajale v Kairu čč.šolske sestre, v Aleksandriji pa "Jugoslovanski odbor za pomoč narodnim beguncem" in čč.šolske sestre. Ostali ljubitelji Simona Gregorčiča v Egiptu naj se obrnejo naravnost na naše uredništvo, v kolikor bomo imeli izvodov še na razpolago.

SIMONU GREGORČIČU

OB STOLETNICI ROJSTVA

Igo Gruden

Ljubezen si sejal nam v srca mlada:
v besedi trpki z žalostno milino
učil si nas ljubiti domovino,
braniti pred pohlepom jo z zapada.

Ko si v prividu kakor vrh prepada
kraj Soče stal, kjer prihrumi v nižino,
v prerokbo si iztisnil bolečino,
ki vedno znova nam srce prebada.

Goriški slavec, tvoja pesem mila
kot srčna kri med narod je škropila,
iz nje pognal je zimzelenov* cvet;

nad tvojim grobom zdaj z uporno voljo
bojuje sam se za bodočnost bolje,
usodo kuje si za tisoč let.

*Zimzelen je bil znak slovenskih upornikov v kmečkih puntih.

SIMON GREGORČIČ

DR. ANDREJ BUDAL

Slovenska pesem, ki jo je Vodnik predramil, se čudovito vzpenja od vrhunca do vrhunca. Prešeren se dvigne najviše. V trojici Levstik-Jenko-Stritar imamo skoraj istovredne, a raznosmerne vrhe. Med njimi in moderno pa zastrli zelo visoko nov vogelnik — Simon Gregorčič. Z Vodnikom se je oglasila sredina — Ljubljana. Sledila sta dva Gorenjca in dva Dolenjca. V Gregorčiču je zabrněl zapad.

Simon Gregorčič se je rodil 15. vinotoka (oktobra) 1844 na Vrsnem pod Krnom, blizu Kobarida. Bil je drugi otrok srednjega posestnika Jerneja. Po domače so hiši pravili "Pri Pomolčku". Krasota soške doline in obsoških planin se je vtisnila dovtznetemu otroku tako globoko v srce, da mu je pozneje postala neizčrpen zaklad in mu je bila neusahljiv vir najlepših pesmi. "Planinski raj" ni bil Gregorčiču samo pesniška podoba, v mladosti, ko se tega še ni natanko zavedal, so mu bili domači kraji prava nebesa, pozneje v svetu pa dežela večnega hrepenenja, ki je ni mogel nikdar več pozabiti, kakor Prešernu "srečna vas domača".

Na bližnjem Libušnjem je pastiroval kot vikar in učitelj Anton Gregorčič, Simonov daljni sorodnik, ki je brž spoznal nenavadno dečkovno nadarjenost in pregovoril očeta, da je dal sina v šole. Vpisali so ga v goriško normalko. S te je prestopil 1856 v gimnazijo. Spočetka mu je nagajalo računstvo; prvi razred je ponovil. A že naslednje leto je postal odličnjak in sprejeli so ga v deško semenišče.

Ljubezen do materinega jezika je v njem podžigal Ivan Šolar, profesor slovenščine. V prostih urah se je posvečal češčini in srbohrvaščini. Med šolskimi predmeti se je posebno rad učil latinščine in grščine. Zgodaj se je začel vaditi v pesništvu in se zaglabljati zlasti v Prešerna.

Po maturi 1864 bi se bil Gregorčič najrajši posvetil klasičnemu jezikoslovju na vseučilišču, da bi postal profesor teh jezikov. Tej srčni želji sta bili na poti dve oviri: želja domačih, da bi postal duhovnik in pomanjkanje gmočnih sredstev. Tiste počitnice so bile za dvajsetletnega mladeniča polne duševnih bojov in so v njem še bolj utrdile morda že po naravi dano nagnenje k žalosti, turobnosti, zagrenjenosti. Njegova mehka in občutljiva duša se ni kljubovalno uprla razmeram, sključila se je vase in iskala tolažbe v kraljestvu poezije, ki mu ga še tako neugodne razmere niso mogle zapreti. Eden osnovnih zvokov Gregorčičeve lire se je tedaj še silneje izoblikoval in je ostal temeljna prvina njegove duševnosti prav do pesnikove smrti: vtisnil je Gregorčičevim pesmim pečat tuge in otožnosti.

V BOGOSLOVJE ...

Gregorčič je vstopil v goriško bogoslovje. Omahovanja je bilo konec. Duševna žrtev je bila zelo težka. A kakor hitro je bila doprinešena, se je duša vzravnila v odpovedi. Iz bolesti so poganjali zlahtni cvetovi, a svojo trpko usodo je Gregorčič prenašal kot mož. Bogoslovne nauke je gojil in dovršil z isto ljubeznijo in marljivostjo kakor je

prej srednješolske. Klasikom se ni odpovedal. Z največjim navdušenjem se je posvečal pesniškemu ustvarjanju. V semenišču je izhajal rokopisni list "Sloga", pri katerem je sodeloval tudi Gregorčič.

Jeseni 1867 je Libušnje slavilo Gregorčiča kot novomašnika. Prvo službo je nastopil pesnik kot kaplan v Kobariidu, pod svojo rojstno vasjo. Ozračje tega petletnega kaplanovanja v planinskem svetu ob Soči je bilo telesno in duševno zelo ugodno. Gregorčičevo ne pretrdno zdravje se je izboljšalo. V mestecu je našel nekaj blagih, umevajočih prijateljev, med njimi Ignacija Gruntarja in dekana Andreja Jakšeta, ki mu je bil ljubezniv, prijateljski predstojnik. Gruntar in Gregorič sta se z vnemo in požrtvovalnostjo posvečala prosvetnemu delu, uprizarjala ljudske igre in pomagala ljudstvu, kjer koli sta mogla. Gregorčič je vodil pevski zbor. Ljudstvo je znalo ceniti njegovo delo in ga je kot domačina globoko zljubilo. Kot duhovnik se je bil Gregorčič odpovedal posvetni ljubezni, a kot pesnik je našel v Kobariidu nežno, blago in ljubečo žensko dušo, ki je bila sama pesniško navdahnjena in ga je obvela z vsem svojim milim, čarobnim, plemenitim vonjem. Bila je to učiteljica Dragojila Milekova. Ta lepa, visoka ljubezen, podobna jutranjemu rosnemu biseru na planinskem cvetu, je obzarila kobariška leta s posebnim sijajem in izvabila pesnikovemu srcu vrsto najnežnejših, najgloblje občutenih pesmi.

PRVI UDAR ...

Cerkveno oblastvo je l. 1873 nerahlo poseglo v to gorsko idilo z odlokom, ki je Gregorčiča poslal iz Kobarida v Rifenberg. Za občutljivega pesnika je bil to hud udarec, tako hud, da mu je za par let tudi lira zamolknila. Zdaj je kaplanoval v sončni Vipavski dolini, a tožilo se mu je po prejšnjih prijateljih in znancih. Ni se mogel privaditi novemu kraju. Služba je bila napornejša, župnija zelo obširna, župnik manj prijazen kakor prej dekan Jakše. Ko se je njegova pesem znova oglasila, je v njej prevladovala tožba. Že prej ne posebno trdno zdravje se mu je polagoma še bolj rahljalo. Med najljubše prijatelje je takrat štel Erjavca, ki je služboval na goriški realki in večkrat obiskal pesnika v Rifenbergu. Prav radi tega prijateljstva je tudi Gregorčič rad zahajal v Gorico. Kako visoko je cenil Erjavčevno sodbo, priča to, da je sprejel marsikakšno spremembo v svojih novih pesnitvah prav po Erjavčevem nasvetu. Prijateljski krog se je v Gorici včasih razširil, če je prišel tudi Gruntar iz Koba-

rida. V osemdesetih letih je služboval v Gorici mlajši kobariški pesnik Josip Pagliaruzzi-Krilan, ki je bil v marsičem Gregorčičev učenec in je tudi rad prihajal v to izbrano družbo; žal je 1885 podlegel bolezni že s sedem in dvajsetimi leti.

Dasi se Gregorčič z novim službenim krajem ni mogel nikdar sprijazniti, se je vendar z leti toliko uravnotežil, da se je njegovo ustvarjanje prav tu poglobilo in je prav tu spesnil nekaj svojih najlepših pesmi. Ravnotežje je našel predvsem v odpovedi in samozatajevanju. Vojne dogodke bosenske okupacije 1878 je spremljal z novimi, svežimi stihmi, ki spominjajo na narodno pesem. Spremembe v njegovem in v življenju njegovih prijateljev so mu narekovale marsikakšno prigodnico.

Mladostni notranji razdor, ki ga je pretresel ob izbiri poklica, je zdaj še enkrat vzplapolal. Kakor da se prvotnim sanjam kar ne more dokončno odpovedati, se je dal s tri in tridesetimi leti vpisati na vseučilišču, da bi se poglobil v nauke o klasičnih jezikih. A tudi zdaj so razmere zmagale nad njegovimi načrti. Stanovski opravki in nezanesljivo zdravje so ga trgali od knjig in ga končno privedli do tega, da se je tudi tej mladostni sanji za večno odpovedal. Srčna hiba mu je izpodjedala odločnost in jemala pogum. Vsaka sprememba ga je začela plašiti, ker ni imel dovolj zaupanja v svojo telesno odpornost. Tako se ni mogel odločiti, da bi sprejel službo kateheta na učiteljšču v Kopru, da bi postal domači duhovnik pri knezu Windischgrätzu na Planini ali da bi prosil za tajniško mesto pri Slovenski Matici.

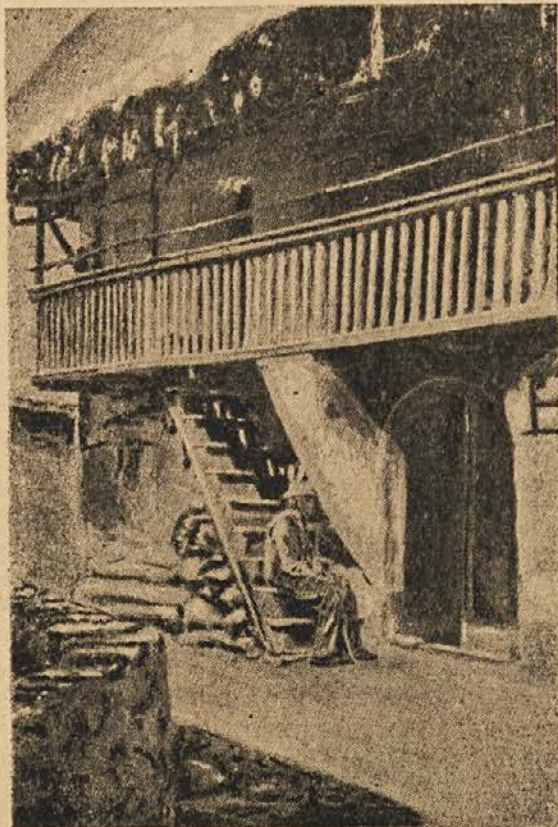
Ko se je bolezen poslabšala in je uvidel, da svoji službi ni kos, je nastopil o božiču 1881 začasni pokoj. Nekaj ga je prebil v Rifenbergu, nekaj pa v Logatcu pri notarju Gruntarju, ki se je bil pred leti preselil tja iz Kobarida. Zdaj se je zbral za izdajo svojih pesmi. Priganjala ga je skrb, da bi ga bolezen usodno ne prehitela in mu prekrizala načrtov. O veliki noči 1882 je izšel prvi zvezek "Poezij"; vseh izvodov 1800 je bilo v kratkem razprodanih. Kritike so bile ugodne in neugodne. Poslednje so prišle od stanovskih tovarišev, zlasti od profesorja goriškega bogoslovja dr. Antona Mahničca, in so pesniku pripravile mnogo bridkih ur. Poleg vsakdanjih skrbi so mu zlasti te nevšečnosti zagrenile umetniško ustvarjanje.

NOVI UDARCI, KRIŽI IN TEŽAVE ...

Spomladi 1882 se je Gregorčič preselil po devetih letih rifenberškega bivanja na Gradišče pri Prvačini, kjer je poslej opravljal vikarsko službo. A iz križev in težav se tudi tu ni mogel izkupati. Služba je bila negotova, stalne plače ni bilo, odvisen je bil od nerednih, majhnih dohodkov, ki jih je sproti dobival od ljudi. Na uradno imenovanje je moral čakati še celih pet let. Očetov dom na Vrsnem so zmajali dolgovi; da ga reši, je pesnik žrtvoval skoraj vseh tistih tisoč goldinarjev, ki jih je dobil za "Poezije". Še sam je zalezal v dolgove, ko je kupil kos zemlje. Za prvo silo ga je 1883 rešila enkratna pisateljska ustanova, nato pa 1885 nagrada za drugi natis "Poezij".

Bolezen ga je ovirala tudi v novi službi. Po petih letih ga je prisilila, da je zaprosil za pokojnino, na katero pa je moral čakati do konca stoletja, dolgih dvanajst let. Pripravil je 1888 drugi zvezek "Poezij", ki mu ga je založil veletrežec, Josip Gorup. Z novo nagrado je poravnal stroške za hišico, ki si jo je dal prejšnje leto sezidati na svojem zemljišču. Razočaranje po drugem zvezku je bilo še večje kakor po prvem. Občinstvo je knjigo sprejelo z mnogo manjšim navdušenjem, napadi neprijaznih kritikov pa se niso ublazili. Posledica je bila — pesnikov molk. Gregorčič je živel na svojem posestvu kot "kmet-poet". Ljubil je neodvisnost in se zato tudi drugemu povabilu kneza Windischgrätzca ni odzval. Pesniške tolažbe je iskal v svetem pismu, pomagal Ivanu Veselu pri prevajanju "Psalmov" in pri "Ruski antologiji". Vmes je 1889 potoval po Dalmaciji in Črni gori in si pri tem zdravje malo utrdil. Rad je tudi včasih obiskal znanca in prijatelja na Kranjskem in na Štajerskem. Težko je znova zbolel l. 1901. V dneh, ko je visel med življenjem in smrtjo, mu je duh še zmerom neutrudno deloval in se zaglabljal v večne skrivnosti in v premišljevanje o lastnem življenju. Iz teh pesniških premišljevanj so pognale "Predsmrtnice" in "Posmrtnice", ki jih je pesnik objavil 1902 kot tretji zvezek "Poezij".

Bolezen ga je zmerom bolj opominjala, da je predaleč od mesta in zdravnika. Gregorčič se je odločil, da se preseli v Gorico. Svoje posestvo na Gradišču je 1903 prodal in preživel zadnja tri leta v mestu. Tudi tu se je najrajši ukvarjal s svetim pismom in zlasti s tisto osebnostjo v njem, ki se

GREGORČIČEVA ROJSTNA HIŠA

mu je zdelo, da se v njej zrcali precejšen delež njegovih lastnih usod — z Jobom. Priredil je pesniški prevod vseh zgodb o svetopisemskem trpinu in ga 1904 izdal z naslovom "Job" in z uvodom dr. F.Sedeja. Poslej je prav tako prevajal žalostinke preroka Jeremija. Ko je tudi te dokončal, je bolezen zadnjič navalila nanj in ga zrušila. Med mašo ga je zadel mrtvoud, ki mu je čez teden dni sledila kap. Umrl je 24. listopada (novembra) 1906. Castiljiva, visoka, rahlo upognjena postava z rumenkastim, boleznim, a v moški vdanosti lepo ubranim licem, ki smo jo kot srednješolci tako radi srečavali in tako spoštljivo pozdravljali po goriških ulicah, je bila zdaj "vodoraven mož", ki smo ga v črni sobici pokropili in spremili do Katarinjevega trga. Tu, na najlepšem razgledišču po Brdih, Sabotinu, Sveti gori in Trnovski planoti, se je iz zbora razlegla pesem "Nazaj v planinski raj" v pozdrav možu ki se je za zmerom vračal v prelepo deželo svojih sanj, k Sv.Lovrencu na Libušnje. Par let po smrti mu je prijatelj Meško zbral še zadnje "raztresene ude" in jih izdal kot četrti zvezek "Poezij".

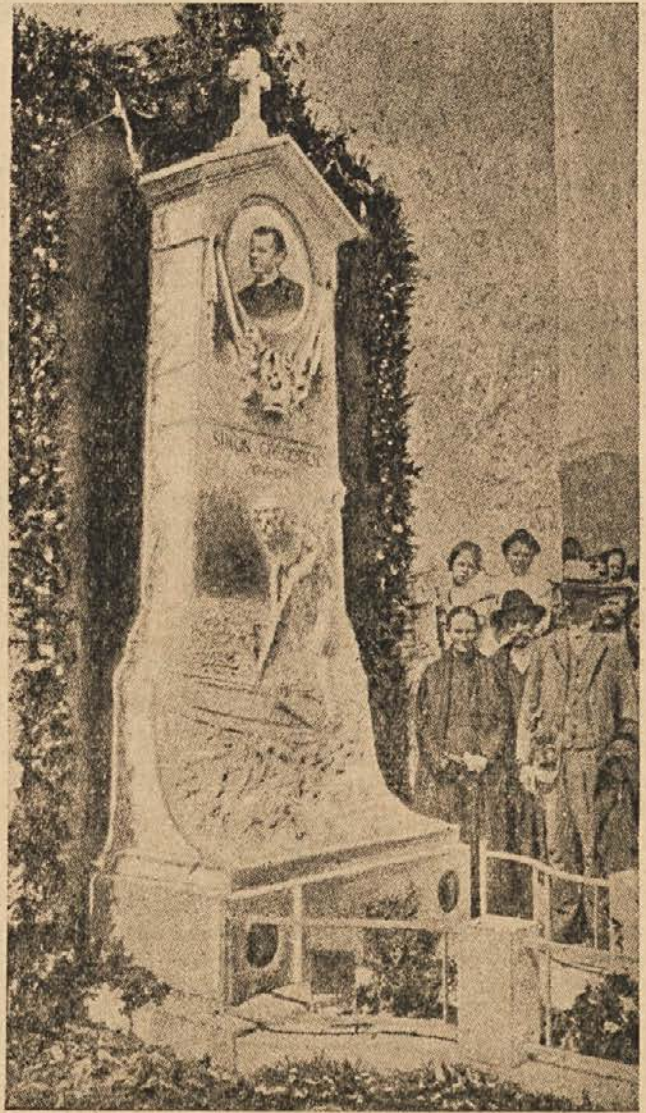
PESNIKOVO DELO

Štirje zvezki Gregorčičevih pesmi so kakor štirje pesniški dnevniki, polni najodkritejših izpovedi o pesnikovem notranjem življenju v nenavadno zvočnem, ubranem jeziku. Glavni znak te lirike je nežnost, miloba, rahločutje, umevanje naravnih in človeških lepote in skrivnosti v vsej njih mnogovrstnosti, z vsemi skladnostmi in neskladnostmi. Dasi je to umevanje zakoreninjeno v pesnikovi čudi in v njegovih osebnih doživljajih, je vendar obenem duši pesnikovega ljudstva tako blizu, da zveni njegova struna čisto kakor najčistejša, poplemenitena, dvignjena narodna pesem. Lirske pesmi so večkrat pretežno čustvene ali pretežno miselne, kakršno je pač bilo glavno pesnikovo razpoloženje v trenutku pesniškega spočetja in rojstva. Prav čisto se čustvo in misel tesno prepletata in podajata nazorno sliko resničnega notranjega dogajanja. Temeljni zvoki Gregorčičevega čustvovanja so: ljubezen v blagih, plemenitih otenkih, kakor se kaže v naravi in med ljudmi, ljubezen kot prasila, ki družijo in dviga; otožnost, ki izvira iz lastne in tuje bede, pogljobljena v osebnih razočaranjih in v nekakšni osebni, nejasni slutnji, da je življenje iz telesnih in duševnih vzrokov napol zavoženo in ostane zavoženo do konca; plemenit upor zoper lastno bridko usodo, zoreč polagoma v visoko moralno trdnost, v pravcato trdoživo ključovalnost zoper zaslužene ali nezaslužene udarce, podobno zdravi hribovski trmi, ki ve, da z vztrajanjem in prenašanjem marsikaj užene in od marsičesa oždravi; odtod tudi poseben, vzvišen ponos, ki se vredno in dostojno meri z neprilikami in nasprotniki in vzbuja spoštovanje, ponos celo na črni plašč, ki ga je nekoč morda nerad oblekel, ki ga morda ni nikoli resnično vzljubil, a tudi ne trpi, da bi bil komu v zasmeh; globoko sočutje s trpečimi, tudi to prekaljeno v ognjeni peči lastnih notranjih muk; neomajna vera v višje in boljše življenje, v višjo pravičnost ne samo na onem svetu, temveč tudi na tem, po stalnem prizadevanju in napredovanju človeštva. Miselna lirika Gregorčičeva so pesniška premišljevanja o lastnih in tujih usodah, iskanje trdne miselne opore zase in za druge, duhovna gradba razlogov, zakaj naj ne posameznik ne narod ne človeštvo tudi v najtežjih stiskah nikdar ne obupa, utrjevanje v dobrem, namenjeno samo sebi in drugim, pesniške propovedi, ki so gotovo v tesni zvezi z Gregorčičevim poklicem, a jim jedra ni treba iskati samo v katoliški moraliki in v katekizmu, temveč v pesnikovem osebnem prepričanju, da le taki nauki lahko pomagajo posamezniku in družbi kam naprej.

PRVI DOMOLJUB, TOLAŽNIK IN UČITELJ

Pri pesniku, ki življenje in človeštvo tako pojmuje, je samo ob sebi umevno, da prenese vse svoje čustvovanje in svojo miselnost tudi na ljudstvo, iz katerega je izšel in kateremu je bil vse svoje življenje tolažnik in učitelj. Kakor Prešeren in Jenko je tudi Gregorčič trpel s svojim narodom. Čutil je težke rane, ki jih je germanstvo, zlasti avstrijsko, neprestano sekalo slovanstvu, in je v duhu gledal čase, ko bo tudi pravičnost med narodi večja. Za kakšno uradno slovesnost je spisal, kakor Stritar, kako naročeno deklamacijo, a dunajski krogi se niso dali preslepiti, znali so ločiti take stihe od vročih izlivov najgloblje ljubezni do lastnega ljudstva in so to jasno tudi pokazali; med svetovno vojno so znali njegove stihe celo zlorabiti.

Stritar se je Gregorčiča silno razveselil, ko je ta poslal iz Kobarida prve prispevke za "Zvon". "To je vendar enkrat prava poezija!" je vzkliknil dunajski pesnik in kritik. Stritar je bil eden izmed redkih mož, ki je smel dajati občutljivemu in samozavestnemu Gregorčiču pesniške nauke in upati, da

GREGORČIČEV NAGROBNI SPOMENIK

jih bo ta upošteval. Stritarjevo uho je zahtevalo od soškega pesnika najvišjo blaglasnost in zvočnost in jo je s primernimi nasveti tudi doseglo. Gregorčič je imel že prirojeno tegobno struno v sebi. V dotiku s Stritarjevimi svetožaljem se je ta struna še okrepila. S pretresljivo mogočnostjo je zabrnela v čudovito ubrani obtožnici "Človeka nikar!" kjer prosi Boga, naj po njegovi smrti ustvari iz njegovih ostankov karkoli, samo:

Kedor bi pa ko jaz na sveti
imel čutiti in trpeti,
mej dvomi, zmotami viseti —
človeka — vstvariti nikar!

Danes, ko poznamo vse pesnikovo življenje, tem više cenimo ta obupni vzklik skrajno nesrečnega pesnika. Takrat, je bila prav ta pesem Mahničju in mahničevcem povod, da so neusmiljeno mahnil po njem in mu očitali nekrščansko, bogokletno miselnost. Vendar je imel pesnik odprto oko in srce tudi za druge, jasnejše vrednote in je v Kobaridu izbrusil še vrsto drugih biserov, ki jim sijaj nikdar ne zmedli. Moški pogum udarja iz pesmi: "Na bregu," "Sam" in "Kupa življenja":

Kedor je možak,
strupene se kupe ne brani,
sladké se nikdar ne vpijani.

Pristno Gregorčičeve motive srečujemo v navidezno preprostitih, a vendar dovršenih pesmih: "Veseli pastir", "Pogled v nedolžno oko", "Pri zibelki", "Mavrica", "Siromak", "Pri mrtvaškem odru" in "Soči".

V pesmih rifenberške dobe prevladuje zlasti spočetka mrko črnogledje, ki je iz takratnih življenjskih okoličin popolnoma razumljivo in naravno. Gaju toži: "Jaz kot list uvel sedaj — mrjem pod teboj" in ptička vzpodbuja: "Poj, če tudi jaz sem

nem... Nič ne veš, kaj je gorje -- kaj obup je ljut... Ti ne veš, da zimski čas — cvet je naš umrl, — ne, da je življenja mraz — to srce mi strl." Samemu sebi se zdi "Zaostali ptič":

Saj meni so tudi ti dóli le prod,
duh lepše, srečnejše mi sluti, —
kako jaz po njih omedlevam od tod,
a strte so moje peruti!

Gleda lastovke, ki si izbirajo prostor za gnezdo; vsak strop dobi svoj ptičji par:

Prazen je le moj, edin,
ker nesreče jaz sem sin.
Rojen pod neugodno zvezdo!

V pesmi "Moj črni plašč" pravi, da z njim žaluje po pokopanih vzorih, sanjah in nadah: "Pravico v grob so devali... Zrl bratoljubja sem pokop... Vzore pokopali so... Moj duh je mrak objel". "Ujetega ptiča tožba" odpira stare rane:

Za mano ure solčne sreče,
pred mano groza temnih dni,
krog mene stene večne ječe, —
pa naj spomin me veseli?!

Podobne tožbe ponavlja "Pastir". A tudi ko pesnik stoji iz ozke ograje osebnih tegob in se ozira k ljudstvu, vernikih, družbi in človeštvu, se njegovi Muzi ne zjasi obraz. Pesniško svetoholje je našlo v Gregorčiču zvestega privrženca, kakor pričajo pesmi: "Sveta odkletev", "V pepelnici noči", kjer spozna v trpinov tropu — narod svoj, "Na potujčeni zemlji", "Domovini", ki mu je vdova težna, zapuščenca, mati tolikih sirot, "Svetišče", "O nevihti", "Pozabljenim" in "Izgubljeni raj". Samozatajevanju je posvečen "Samostanski vratar". Prigodnice, naslovljene na prijatelje in znance, pričajo, da ga neugode še niso zlomile in mu iz zdravega stržena še zmerom poganja tudi moška odločnost in pogum za kljubovanje v življenjskih viharjih. Pesniku Krilanu zakliče na pot:

Ni praznik, predragi mi, na še življenje,
življenje naj bode ti delaven dan!...
Dolžan ni samó, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan!

V odhajajočem prijatelju Gruntarju ceni predvsem njegovo poštenje: "A mož pošten je — solne zlato — ki razsvetljuje, greje svet". Po umrlemu Ivanu N. Stresu ne mara žalovati, kajti: "Tam rešen reve si in teže, — tam prost si izku'njav in zmot". Mimogrede prekinejo za malo časa te motive vojaške pesmi, ki so spremljale v lahkotnem, narodnem tonu slovenske fante na poti v Bosno: "Oj zbogom, ti planinski svet", "Vojaci na poti", "Za dom med vojni grom", "O bitvi", "Dekletova molitev" in še nekaj drugih.

Na Mahničeve napade zoper mnoge pesmi prvega zvezka je Gregorčič odgovoril z daljšo vrsto pesmi "V obrambo". Vendar ga je ta borba precej utrudila in omrtvila. Z novimi pesmimi se je oglašal bolj redko v "Ljubljanskem Zvonu" in "Slovanu". Nekdanje pesniško bogastvo je uplahnilo, a pesniška sila se tudi zdaj večkrat polno uveljavi. Krepka budnica je "Naš čolnji otmimo". Ob odhodu na Gradišče je spesnil "Slovo od Rifenberga". Za drugi zvezek "Poezij" je zbral nekaj starejših iz prve dobe, kakor "Dneva nam pripelji žar!" "Eno devo le bom ljubil", "Vasovalec", mnogo pa je tudi novih. Bolj in bolj prevladuje misel, tako v pesmih: "Pri mrtvaškem sprevedu", "Pri pogrebu", "Čas", "Vrlemu možu", "Kmetški hiši", ki jo povzdiguje nad vse druge domove, kajti

Kar mož nebesa so poslala,
da večnih nas otmó grobov, —
vse mati kmetška je zibala
iz kmetških so izšli domov.

V pesmi "Prijateljem" se zahvaljuje, da so mu ostali zvesti tudi tedaj, ko je zahrumela nanj Mahničeva "nevihta s Krasa" in mu je uboge cvetke njegovega Parnasa klestil "bič leden". V pesmi "Mojim slavilcem" poudarja: "Kar storiš za sé, to že s tabo izgine, — kar storiš za narod, ostane vselej". Podobne vodilne misli so pesniško razvite v pesnitvah: "Velikonočna", "Velegrajska kuga", "Blagovestnikom", "Prebiral sem pratko" i.dr. "Lovorika na grob možu" slavi Frana Erjavca.

Tretji zvezek "Poezij" ne kaže umetniškega napredovanja, temveč vračanje k nekdanjim glasom in poglobljanje misli, ki so obletavale pesnikovega duha ob času nevarne bolezni. Ta pesniški obračun z lastnim življenjem obuja daljne spomine in skuša prodreti v smisel vsega prizadevanja in iskanja,

bolesti in trpljenja. Na pragu smrti se pesnik poslovi od vsega minljivega in si nazorno izriše vse prizore ob lastnem pogrebu in pokopu. Jezik je tudi v tej knjigi gladek in tekoč in oblika ovaja, da je pesniku ostal marsikak spomin na svetopisemsko poezijo, s katero se je zadnja leta tako rad ukvarjal.

Zadnji, posmrtni zvezek "Poezij" je nastal iz Meškovega paberkovanja po Gregorčičevi zapuščini in prinaša poleg nekaj starej ih zapiskov precej novih pesmi iz zadnjih let pred smrtjo. Posebno številne so prigodnice, posvečene prijateljem, znancem in kulturnim delavcem kakor: Simonu Rutarju, Fr.Ks.Mešku, Josipu Gorupu, Ivanu Vrhovniku, Strossmayerju, Josipu Stritarju, knezozadškofu dr.F.Sedeju, carju Nikolaju, Ivanu Veselu, ob jubileju Pija IX. in obletnici gor. knezozadškofa Andreja, Prešernu, Janezu Bleiweisu, vence na grob Krilanu, Josipu Mašeri, Andreju Jak'etu, Ivanu Resmanu, i.dr. Mnoge pesmi so pesniške razprave o najbolj perečih vprašanih in pričajo, kako budno je Gregorčič prav do konca zasledoval vse važne pojave svoje dobe. Značilna je v tej zvezi pesnitev "Delavci", kjer se pesnik tudi sam prišteva med delavce in obeta, da "pravica bode obveljala".

GREGORČIČ KOT EPIK

Gregorčič je vseskozi lirski pesnik; vendar se moramo dotakniti tudi njegove epike. V nekaterih daljših pesnitvah se je lotil pripovednih snovi, ki jih je učinkovito obdelal. Take snovi so v prvem zvezku: "Jejtejeva prisega", "Romarica", "Tri lipe", "Biser", "Dražba" in "Nevesta"; v drugem zvezku: "Hajdukova oporoka", "Rabeljsko jezero", "Odlikovanje", "Prekmurska pošta" in delno "Blagovestnikom"; precej pripovednih prvin ima v četrtem zvezku pesem "Odisej Argusu". Nekatere teh pesmi so zasnovane in izvedene kot učinkovite balade, dasi tudi v njih prevladuje lirski živelj. Pesniku se mudi, da v kratkih, naglih potezah odoravi, kar je pripovedni okras, in pride čimprej v du'e v lirski tok, v srčne izlive oseb. Druge take pesnitve omahujejo med epiko in liriko in se bolj nagibljejo k drugi. A tudi kot lirski epik ali epski lirik je Gregorčič ustvaril mojstrsko izbrušene umetnine, ki jim čar nikdar ne obledi.

Gregorčič daje prednost narodni štirivrstičnici. Klasičnih kitic ne ljubi. Všeč mu je gazela. Rimo obožuje. Rad jo je imel celo v vsakdanjem pogovoru. Raznih umetno zgrajenih kitic ima več vrst. Čisto po svoje pa se je njegova Muza razmahnila v prostem stihu. V daljših razmišljajočih pesnitvah, n.pr. v "Oiki", ali "O nevihti" in v pre mnogih drugih, se ga je posluževal z nenavadno samostojnostjo, gibkostjo in prilagodljivostjo. Vrstice so nagle ali počasne, dolge ali kratke, presekane ali preskakujoče, neredko obložene še z notranjo rimo, z asonancami in z aliteracijami. Besedno bogastvo je že kar razsipro. Jezik se vse iskril od draguljev, barv in odsevov, kakor bi človek zabredel v cvetoč planinski travnik. Posebno privlačnost mu dajejo nekatere starinske posebnosti, ohranjene v goriških gorah, povzdignjene v svet umetne, vseslovenske poezije. S tem prostim jezikovnim ustvarjanjem se Gregorčič trga od prejšnjega rodu in napoveduje moderno.

Kljub vsem nezgodam in bolestim je bilo za pesnika Gregorčiča morda le bodie, da ni postal mestni človek ali celo profesor klasičnih jezikov — kakor si je sam želel, da je ostal vse življenje v najtesnejšem stiku z vasjo in domačini ljudmi in si je v tistem okolju nabral pesniških zakladov, kakršnih bi nam bil v drugačnih razmerah težko toliko rešil. Prav njegove življenjske usode so predvsem pripomogle, da se je razvil tako, kakor se je, in si je v srcu svojega ljudstva tako toplo postlal kakor malokateri njegovih prednikov in naslednikov. Prav zato se, mislim, noben drug pesnik ne more ponašati s tolikim številom uglasbenih pesmi kakor Gregorčič. "Goriški slavec" je zajel narodovo dušo v čudovite, nesmrtnne posode in narod se je v njih spoznal.

Opomba: Dr.Andr.Budalova zbirka "Osemnajst velikih" je izšla v sponah najhujšega fašistovskega terorja 1.1939 in jo je izdala Unione Editoriale Goriziana. Zato esejist dr.Andrej Budal z okovi na rokah ni mogel pesnika Simona Gregorčiča s tako odkritosrčnostjo in s tako nepovtorjeno sliko prikazati slovenskemu narodu, kakor se je ta slika pesnika-preroka izklesala v njegovem in v srcih vseh Slovencev. Zato smo poskušali v uvodniku — seveda z najskromnejšimi močmi — osvetliti tudi tisto stran, ki je najznačilnejša, in ki jo je moral dr.Andrej Budal zamolčati. Op.ured.

PEVCU PREROKU

Izpel si narodu usodo
za dolg nebroj vekóv naprej
in stopil v jasno si svobódo,
ki si tako hlepel po njej.

Tu čuvaš nad prerokovanji,
da vsa po vrsti iztekó.
kar v sveti uri je nekdanji
po tebi dalo jih nebó.

Še nisi dobro pod gomilo
v planinskem raju se spočil,
že zlo je vse se izpolnilo,
kar si ga napovedal bil.

Zato trdnéje, gotovéje
i jasnih čakamo usod;
zdaj vemo: tudi nam prismeje
se solnce sreče in svobod.

Tvoj sen o bratstvu med naródi
počasi v istino zori;
tvoj duh ljubezni naj nas vódi,
da jo uzremo tudi mi!

Pastuškin

NAŠ ČOLNIČ OTMIMO!

Simon Gregorčič

Po skalnati strugi divjäl je potók,
Voda je v njem bila po plohi narasla;
Potok bil deroč je, globók in širok,
Tostran je stal deček, še skoro otrok,
Onstran so se jagnjeta pasla.

Valovje le rase, že vspenja se val
Čez hrbte po strugi naväljenih skal,
Oj, čuvaj se, deček, takó še mal!

A deček ne vpraša

Če voda narašča:

"Saj dan že nagiblje se, bliža se mrak,
Po nebu podí se viharen oblak,
Zvér divja se včasi tu zglaša,
In čedica ona je - naša!"

Od skale do skale zaganja se skók.
In, drzno skakaje, čez burni potók
Pastirček, glej, janjčke prenaša.

Planinski dom in planinski mir
Zapustil je rano ta mladi pastir;
Med svet ga je gnalo kopnenje srcá
Iskät učenósti in sreče svetá.
A zäbil pastirček sred daljne ravnine -
Nikóli ni zäbil domače planine.

Tja k reki tekoči s predragih planín
Zahajal pogosto planinski je sin.
Ko kopal se v reke je bistrem valovji,
Pri srci mu bilo takó je mehkó,
Kot če bi v planinskem prebival domovji,
Kot sanjal bi mamki v naročji sladkó.
Ko k reki prišël spet neki je dan,
Ta bila narasla je v tok strašán.
Tok sabo cel gozd, cel gozd je valil,
Ki nékdaj planine je sënčil, krasíl,
Podrl, razkläl ga je gorsk bogatín,
Plavil ga je v mesto na sredi ravnín;
A reka, srdita zbog gorskih goljáv,
Ves gozd pač odnese do morskih planjáv...

Ne žrtve le té, no žrtev še drugo
Glej, reka zahteva v preplávljeno strugo:
Iz trume, ki gleda s pobrëznih skal,
Omahne v valovje, oh, deček mal!
In naglo pogrezne
V valove se jezne.
Med trumo gledalcev bolesten vsklik!
Kdo dečku pač bo iz valovja rešnik?
Ne mož, ne mladenič noben se ne gane!

Le prejšnji pastirček, le mladi planinec
Drznó za njim plane -
Dve žrtvi pogoltné pač besni vrtinec!...

Ne, ne! Glej z urno rokó

Planinec mi reže srdito vodó, -

Spremlja na obrežji ga množica plaha;-

A deček za reke se žrtvo podí,

Že z váli in bremenom, glej, se bori, -

Zdaj konec bo straha,

Še ênkrat že trudne posili moči,

In trumi izróči polmrtvega - Laha...

Res, materi tuji je sina otél,

A danes še tega je čina vesel.

Pri morji pastir nekedanji stoji,

Na morji nevihta razsaja,

Mal čolnic odnaša od kraja -

Kdo vé, kdo vé, kaj ž njim se zgodi!

Valovje se dviga, hrumíjo viharji;

A vstavljajo krepko se vrli veslarji,

Da zmogli viharjev naval bi preteči,

Da čoln bi privédlí do varnih obál,

Da čoln bi pripéllí do trdnih skal, -

Daj Bog, da se to jim posrëči!...

Ta mali, a krepko boreči se brod,

Naš mili je dom, v njem vrli naš rod;

Zaganja vanj silno se morje tujine,

Požreti ga v svoje želi globočine.

Bog čuvaj ta brod,

Bog čuvaj naš rod! -

Brodarji upirajo jezni se vodi;

A on, ki stoji kot gledalec na prodi,

Mar čoln bo prepústil pogubni osodi?

"Če otrok ni gorskega zbal se potóka,

Da jagnjet bi čedo očetu otél;

Če dečka ni vstrášila reka globóka,

No vanjo zagnäl se je srčen, veselí,

Da rešil bi materi tuji otroka, -

Mar mož se bo vstrašil penëčih valóv,

Mar gledal brezčutno bo s trdnih bregóv,

Da v morji sovražnem tujine

Ta čolnic izgine,

Ta čolnic, ki narodič nosi njegov?

Nikdár in nikdár!

Jaz vržem se v morje, naj tuli vihar.

Za mano, za mano, kedór je plavár,

Brodarjem pomoči nesimo,

Naš čolnic pogube otmimo!

SIMON GREGORČIČ

NAŠ NARODNI DOM

Naš sveti dom bil strt je v prah,
 Vsi kamni razmetani;
 Oh, raslo trnje, rasel mah
 Po groblji je teptani.
 Plah lazil preko razvalin
 Je - tujcem rob! - domači sin,
 In lil solzé je vroče,
 Solzé vnebovpijoče.

Zdaj sólze stran! Orodje v dlan!
 Dom znôva vstati mora,
 Oj dom krasan, takó prostran,
 Da bo za vse prostora:
 Za brate naše rôdne vse,
 Zapadne in pa vzhôdne vse,
 In s severa in juga -
 To krasna bo zadruga!

Dovolj nam kamnov je pobral
 Sovrág za svoje hrame;
 Odslej pa z naših svetih tal
 Ne enega ne vzame.
 Naš kamen slednji nam je svet
 In čuval bo Slovén ga vnet;
 Naš dom naj z njim se viša,
 Ne vragov naših hiša!

Pač bo zagnál sovražnik hrum:
 A kaj nam srd sovraga!
 Razum naš, bratje, in pogum
 Sovrage vse premaga.
 Orodje v desni, v levi meč,
 Svoj dom gradímo, se borêč,
 Napadnik mora pasti,
 Naš sveti dom pa vzrasti!

Ne bo nas več tujčin teptál,
 Ne tláčil nas krvavo;
 Naš rod bo tu gospodovál,
 Naš jezik, naše pravo!
 Pod streho našo tuji rod
 Naj gost nam bo, a ne gospód:
 Mi tu smo gospodarji,
 In Bog in naši carji!

Dom skupno bo ognjišče nam
 In skupno delališče,
 On skupen bo nam božji hram
 In skupno bo branišče!
 Le vkup, le vkup kamnarji zdaj,
 Na delo vsi zidarji zdaj,
 Imé si proslavite,
 Dom skupni nam zgradíte!

Učakal rad bi srečni dan,
 Dan našega združenja,
 Bi zrl kakó en krov prostrán
 Čez dom se ves razpenja.
 Naš prapor bi na krov pripél,
 Dom blagoslôvil bi vesel:
 "Bog živi vse Slovene
 Pod streho hiše ene!"

* * *

BRATJE V KÔLO SE VSTOPIMO!

Bratje, v kôlo se vstopímo,
 Róke, srca k zvézi zdaj!
 In pri Slavi prisezimo
 Ljubav si na vekomaj.

Ena mati nas rodila,
 Ena mati nas redí,
 Da, Slovenja, mamka mila,
 Vse v ljubezni nas goji.

Naj je Soča nas zibála,
 Dravski ali Savski tok,
 Vendar le v Slovenji stala
 Zibka vseh je nje otrok!

Torej v kôlo se vstopímo,
 Róke, srca k zvézi zdaj!
 Glasno tu si prisezimo
 Ljubav bratsko vekomaj!

POT V MOSKVO

Večni popotnik, g. Winston Churchill je dobil že pred časom na Angleškem in v Ameriki naslov "romarja zmage". Ne brez vzroka.

Neutrudljivi popotnik se je po francoski kapitulaciji junija 1940 že devetkrat sestal z Rooseveltom, enkrat z maršalom Čang-Kajškom in trikrat z maršalom Staljinom. Pred Churchillom ni nobeden predsednik britanske vlade obiskal Moskve. Winston Churchill pa je že drugič v slovanski prestolici.

Winston Churchill je konferiral v Casablanki, v Kairu, Teheranu, Washingtonu in Quebecu. Obiskal je že po večkrat vsa zavezniška bojišča, se razgovarjal z maršalom Titom in z ostalimi zavezniškimi državniki in vojskovodji. Iznajdljivi ameriški častnikar je izračunal, da je predelal 112.000 km vožnje in s tem ogromno pripomogel k vojnim naporom zaveznikov.

Staljin se konference v Quebecu ni mogel udeležiti. Uradno so povedali, da je bil zadržan spričo važnih vojaških dogodkov na bojiščih. V splošnem pa maršal Staljin ne zapušča rad ozemlja Sovjetske zveze in je samo izjemoma bil prisoten v Teheranu.

Predsednik Roosevelt s svoje strani pa tudi ni mogel zapustiti Združenih držav v polni volilni kampaniji. Tako je prav za prav g. Churchill nekaj posredovalec med Moskvo in Washingtonom.

V spremstvu g. Churchilla je njegov šef štaba ter razne druge visoke vojaške osebnosti, ki so ga spremljale v Quebec. Kakor znano je ž njim tudi zunanji minister g. Eden.

Kaj pomeni nenadni prihod Winstona Churchilla v Moskvo? Po Casablanki je prišlo do ofenzive proti Siciliji in Italiji, Teheranskemu sestanku je sledila invazija Evrope. Po Moskvi bo prišel najbrže smrtni udarec proti Nemčiji.

Rdeča vojska, ki je že prispela do vrat Beograda in Budimpešte, ki je že takorekoč likvidirala nemške baltiške divizije in ki si utira pot v Vzhodno Prusijo, je z velikimi uspehi, ki so bili doseženi na zahodu, nujno sprožila vprašanje koordinacije načrtov za končni obračun s tretjim rajhom. Konfe-

renca v Dumbarton Oaksu je pokazala, da je nujno potrebno za ohranitev bodočega miru v svetu, popolno soglasje treh glavnih demokratičnih velesil. V tem smislu se je posebno razpisal moskovski tisk, že pred tem pa so to isto povdarjali tudi angleški in ameriški listi. Že sama prisotnost g. Edena kaže, da bodo v Moskvi prereševali tudi vsa sedanja in bodoča politična vprašanja. Da so ta vprašanja na dnevnem redu priča povabilo poljskega ministerskega predsednika Mikołajczyk-a, da prisostvuje razgovorom v Moskvi. Poročila iz Londona naglašajo da ima poljski ministerski predsednik s seboj vsa potrebna pooblastila, in ker je on edini realistični državnik londonskih Poljakov, je zelo verjetno, da bo vendarle končno prišlo do rusko-poljskega sporazuma.

Najnovejša poročila pravijo tudi, da je v Moskvo povabljen maršal Tito, ki se bo udeležil vojaških in političnih razgovorov. Ta poročila naglašajo, da bodo v Moskvi sklepali o premirju z Bolgarijo in je zato potrebna prisotnost maršala Tita.

Ugibanja o moskovskem sestanku dražijo vso svetovno javnost in spravljajo v veliko nervoznost Hitlerja in njegove pajdaše. Po dosedanjih poročilih potekajo razgovori v pristrčnem ozračju, tako vsaj sledi iz sovjetskih listov, ki posvečajo sestanku prav posebno pozornost. Gotovo pa je, da se bomo morali zadovoljiti s kratkim komuniquejem ob zaključku razgovorov, s katerim pa najbrže ne bomo mnogo na boljšem. To je tudi umevno v vojnem času, ko se sovražniku ne smejo odpirati kvarte drugje kakor šele na bojišču. Eno je pač gotovo: Če bodo tudi sedanji moskovski razgovori rodili take uspehe, kakršne so pokazali prejšnji sestanki, potem je gotovo, da bodo doseženi v tej vojni tisti sadovi, za katere je bilo prelite toliko krvi.

Moskovski obisk vsekakor kaže, da stojimo pred najvažnejšimi in celo odločilnimi dogodki v tej vojni. Druga svetovna drama se končno približuje svojemu zaključku, še pred njim pa je neobhodno potrebno, da pride do popolnega soglasja med tremi demokratičnimi velesilami, ker bodo drugače vse te strašne

žrtve sodobnega človeštva zaman. Tega se vsi trije veliki voditelji zavedajo, ker vedo, da je le v popolni medsebojni solidarnosti mogoč trajni mir. Konec prve svetovne vojne je našel takratne zaveznike nepripravljene. Tako stanje se je kasneje strašno maščevalo in to stanje je bilo verjetno tudi eden izmed vzrokov za ponovitev krvavega svetovnega plesa. Z Nemčijo po tej vojni ne bo smela koketirati prav nobena velesila in priljubljeno izvajanje politike ravnotežja bo moralo Nemčijo že v naprej izločiti. Prepuščali bi se velikim utvaram, če bi si domišljevali, da po tej vojni ne bo nobenih nesoglasij med državami več. Sedanja vojna bo še v mnogo večjem obsegu zahtevala zaceljenje ran, ki se bo dalo doseči

samo z največjo gospodarsko delavnostjo posameznika in narodov. Te nujnosti bodo avtomatično sprožile celo vrsto gospodarskih vprašanj, ki se vsa ne bodo dala gladko rešiti. Politična vprašanja pa so v današnjih časih tako tesno povezana z gospodarskimi problemi, da jih včasih niti ločiti ne moremo. Sedaj je čas, da stopi mednarodna solidarnost demokratičnih sil na prvo mesto svetovnih interesov in če bo tam tudi ostala, bodo bodoča pokolenja obvarovana pred strahotami svetovne morije.

Če bodo v Moskvi zabetonirali mednarodno solidarnost demokratičnih sil, potem bodo storili največje delo v svetovni zgodovini in tri blesteča imena bodo z zlatimi črkami zapisana v novi dobi človeštva.

RDEČA VOJSKA NA POHODU V BERLIN

Dvojni sovjetski predor proti Vzhodni Prusiji predstavlja samo začetno poglavje velike ofenzive, ki naj pripelje Rdečo vojsko v Berlin. Vojaški opazovalci so skoro enodušno napovedovali v zadnjih dneh, da so Rusi v sredi najpodrobnejših priprav za to ofenzivo, za katero bo sovjetsko vrhovno poveljstvo uporabilo ogromne rezerve. Vojaški kritik Max Werner pravi, da bodo Rusi vse svoje rezerve uporabili že v prihodnji bitli.

Sedanja invazija Vzhodne Prusije čez srednjo Poljsko ali pa tudi preko Galicije in Šlezije kaže, po svoji sestavi, podoben podvig z enakimi prirodnimi zaprekami, kakor je to bil slučaj 1.1914. Zanimivo je primerjati takratne ruske napore s sedanjimi.

L.1914 je carska Rusija imela v svojih mejah vso srednjo Poljsko, ki se je močno zajedala v nemški rajh, od koder je znašala razdalja do Berlina komaj 210 kilometrov. Ruska Poljska je predstavljala nevarno ozemlje, ker sta bila njena boka le preveč izpostavljena sovražnemu napadu. Na severu je bila Vzhodna Prusija, na jugu pa Galicija z glavnim mestom Lvov. Ruska vojska, ki je bila koncentrirana okrog Varšave, je bila potemtakem izpostavljena nevarnosti obkolitve še predno bi mogla biti izvršena popolna mobilizacija. Zato so Rusi 1.1914. imeli pred seboj glavno nalogo, da očistijo najprej oba boka. Ta situacija z Vzhodno Prusijo se je 1.1939. pokazala kot izredno nevarna in posledice so bile katastrofalne.

Ta kratka primera, ki bi jo lahko razširili na podrobnosti bitke pri Tannenbergu na Mazurskih jezerih od 5. do 11. septembra 1914 in ki je končala s porazom druge carske ruske armade, gotovo lebdi danes pred očmi sovjetskemu vrhovnemu poveljstvu.

Nemci se tudi gotovo v polni meri zavedajo nevarnosti izgube Vzhodne Prusije in zato lahko pričakujemo, da bo borba na tem področju, borba na življenje in smrt. Za likvidacijo baltiških divizij, ki bi mogle znatno okrepiti nemško vzhodno prusko obrambo, je sovjetska vojska dobila že prvo rundo bitke za Vzhodno Prusijo, ki je v svojem bistvu prav za prav bitka za Berlin. Čeravno mnogi politični ljudje pripisujejo nemški obrambi Varšave, oziroma nezavzetju poljske prestolice po Rdeči vojski tudi politične razloge, vendar je vojaškim

strokovnjakom jasno, da tudi pri tem podvigu niso bili merodajni politični pač pa zgolj vojaški vidiki. Nemci so upravičeno smatrali, da je Varšava v mnogem mrtva straža Vzhodne Prusije in da morajo zaradi tega mesto držati za vsako ceno. Rdeča vojska je požrtvovalno poskušala zavzeti mesto, vendar se je izkazalo, da s frontalnim napadom to ne gre.

Desno krilo sovjetske vojske je že obkolilo mesto Memel na baltiški obali in sovjetski topovi tudi že obstreljujejo prvo večje mesto v Vzhodni Prusiji Tilsitt. Na jugu bo sovjetska vojska verjetno poskušala predreti neke med Ostrolenko in Lomžo v smeri proti Gdansk. To je vzhodnopruski bok, ki ga je treba likvidirati. Primerjava z 1.1914 pa nam kaže tudi še na Galicijo. Na tem odseku sovjetskega bojišča vlada že nekaj časa zatišje. Najbrže zatišje pred nevihto. Nemci so že ponovno na radiju napovedovali velike koncentracije sovjetske vojske v smeri mesta Krakov. To kaže, da bo sovjetska vojska tudi na tem predelu sledila stratežičnim nujnostim, ki so se pokazale že 1.1914.

V sedanjí situaciji na jugovzhodu, ki je popolnoma drugačna kakor 1.1914 pa se kažejo sovjetski vojski še druge izredno zapeljive možnosti akcije, ki odpirajo pot v Berlin. Na Madjarskem je nemško-madjarska obramba zašla v izredno težak položaj. Sovjetske čete so vkorakale v Siget in Debrecin. Motorizirane sovjetske kolone so samo še dobrih 60 km pred Budimpešto. Če bo sovjetsko-romunski pritisk trajal še nadalje, bomo lahko doživeli že v doglednem času kapitulacijo Madjarske. Nekatere vesti pripovedujejo, da je sedanja madjarska vlada že kar blizu, da sledi vzorom drugih nekdanjih Hitlerjevih podreptnikov. Če pride do kapitulacije Madjarske in seveda tudi Slovaške, potem je pot na Dunaj sovjetskim armadam odprta.

Medtem pa se bo tudi južno poljsko bojišče premaknilo proti Moravski nižini in tudi od tam je pot na Dunaj samo majhen mačji skok.

V SKLAD "COMITE YUGOSLAVE D'AIDE AUX REFUGIES NATIONAUX, ALEXANDRIE" sta darovali o priliki poroke gđ. Vere Pelikan: Lojzka Pahor P.Eg. 200, Dalka Pavletič 100.-. Darovalkam najiskrenejša hvala, nevesti pa bilo srečno!

DENARNO FINANČNA POLITIKA OD PRVE DO DRUGE SVETOVNE VOJNE IN POVOJNA VPOSTAVITEV JUGOSLOVANSKEGA DINARJA

Dr. Josip Agneletto

II.

Tako so se množila plačilna sredstva v obtoku. Čedalje je naraščalo in se množilo razmerje med denarjem v obtoku in denarjem v blagajnah. Cene dobrin, izražene v denarju, so se dvigale v fantastične višine. Na tržiščih je zavladala inflacija in je povzročala nenormalen, prisilen premik kapitalov od prejšnjih upnikov in lastnikov v prid bivših dolžnikov in čez noč nastalih vojnih dobičkarjev. Mali tvorci in zbiralci narodnega bogastva ter vsi, ki so živeli od prihrankov, stalnih dohodkov in plač; od uradnika do delavca ter ogromen del ostalega srednjega in malega stanu, so bili zadeti v živo in skoroda gospodarsko uničeni. Padcu denarne vrednosti ne sledi neposredno tudi porast cen - resnica, ki jo je že Hume spoznal, - višjim cenam se prilagodijo le polagoma plače in mezde, zato padec življenjske ravni malega in srednjega stanu kot absolutna posledica inflacije.

V posameznih državah, ki so opustile zlato veljavo in zamenjavo bankovcev v zlat kovan denar, so se pričele po vojni samovoljno in avtonomno razvijati cene in kupna moč papirnatega denarja pod vplivom izključno domačega gospodarskega potenciala in njegove dinamike, pod vplivom domačih potreb in domačih proizvodnih stroškov, neglede na sosedna tržišča, ker je pač nedostajalo mednarodnega merila in avtomatičnega urejevalca vrednosti in cen. Kupna moč denarja ni bila več odvisna od njegove notranje kovinske vrednosti, izvirajoče iz njegovega zlatega razmerja, pač pa je bila odvisna le od oblastvene naredbe, ki je določala denarju poljubno vrednost in mu dajala prisilni tečaj. Ta kupna moč je bila odvisna od zaupanja ali nezaupanja javnosti v državo in njeno gospodarsko moč ter od obilice v državi razpoložljivih gospodarskih dobrin. Papirnati denar izvršuje namreč le tedaj denarno funkcijo, če morejo potrošniki tudi za ta denar dobiti dovolj blaga, da zadoste svojim življenjskim potrebam. Kjer tega ni, ima denar le državno funkcijo.

Papirnati denar je bil izven državnih mej samo kos neocenljivega namišljenega blaga, brez vsake zveze in razmerja s tujo veljavo. Zato je postal papirnati denar, če ni bil podpiran in nadziran od državnega oblastva, ki mu je diktiralo vrednost, predmet notranje in zunanje špekulacije, podvržen večnemu kolebanju. Spremembe v denarni vrednosti povzročajo spremembe menjalnega tečaja, spremembe denarne kupne moči in spremembe cen, kar ima za posledico dezorganizacijo vsega narodnega gospodarstva.

V tem so tudi vzroki, da so se v vseh državah, ki so opustile zlato sistem, razvijale samostojno in neodvisno celotna proizvodnja in proizvodni stroški, blagovne in delovne cene, kredit in obrestna mera, kupna moč papirnatega denarja in življenjska raven prebivalstva. Kaj čuda, da so po prvi svetovni vojni skoro vse države zaprle svoje meje, svoj blagovni in denarni trg, da s tem zavarujejo svoj notranji

gospodarski razvoj pred pretresljaji od zunaj, pred tujimi delavci, tujim blagom in tujim razvrednotenim denarjem. Tako je imel padec zlate podlage za neizogibno posledico prehod od odprtih vrat k zaprtim blagovnim in denarnim tržiščem.

III. STABILIZACIJA EVROPSKEGA DENARNEGA SISTEMA

Iz tega kaotičnega stanja so se pričeli izoblikovati po nekod preje, po nekod kasneje obrisi nove notranje stabilizacije denarnih enot. Po razdobju gospodarskega čiščenja, ki je bilo skoro povsod zaključeno 1.1925, je nastopila doba stabiliziranja veljav. Evropske države bi mogli uvrstiti z ozirom na njih valutarno finančni položaj, ki so ga po vojni zavzele, v štiri skupine. Nevtralne države so ohranile svoj predvojni, na zlato podlagi zgrajen denarni sistem. Gospodarsko močne kot zmagovalke iz vojne izišle države so bile zapustile med vojno zlato standard, ali kupna vrednost njih denarnih enot se je ohranila — kljub delni inflaciji — na razmeroma visoki višini. Bile so to Anglija, Francija in Belgija kakor tudi Amerika. V tretjo skupino spadajo tiste države, čijih denarni sistemi so bili zaradi vojnih razmer in zaradi inflacije pretreseni do najglobljih temeljev. Sem spadajo Italija, Jugoslavija, Češkoslovaška, Poljska, Romunija, Grčija in Bolgarija. V četrti skupini pa sta bili srednjeevropski premaganki: Nemčija, Avstro-ogrska, ki sta z v bilijone segajočo inflacijo uničile vsako gospodarsko vrednost svojih denarnih enot.

V Nemčiji je bila inflacija namerna, in sistematična Nemčija je spravila nemško marko do 1.1923. tako nizko, da je 4 bilijone, dvesto milijard papirnatih mark veljalo komaj en dolar. (V novembru 1923. izvedena valorizacija nove nemške Rentenmarke se je izvršila po tečaju: 1 bilijon papirnatih mark = ena Rentenmarka, op.ur.) Ali Nemčija je na ta način zbrisala kratko malo vse svoje notranje in zunanje, javne in zasebne dolgove, razen vojne odškodnine. Tudi glede te odškodnine so znali Nemci s svojo spretno iznajdljivostjo in z inflacijsko poplavo izsiliti vse one olajšave, ki jih je vseboval Dawisov načrt iz 1.1924. Ne samo to, dosegli so tudi izpraznitev Porurja in denarno pomoč od zahodnih velesil za novo stabilizacijo nemške marke, potem ko so bili v dobi 1921-1922 privabili v Nemčijo ogromne tuje kapitale in vrednosti pod pretvezo navideznega podviga nemške gospodarske delavnosti in produktivnosti.

V Avstriji je bil inflacijski volumen manjši. Nova avstrijska denarna enota, avstrijski šiling zenačena z 10.000 papirnatimi kronami je predstavljala ob svoji stabilizaciji komaj še 1/12.600 predvojne zlate krone. Na Madjarskem je bila krona zamenjana z pengoem, ki je imel približno enako vrednost ko avstrijski šiling.

Z novo stabilizacijo so se Nemčija, Avstrija in Madjarska zasedrale na zlato podlago, ne da bi pri

tem vpostavile svobodno trgovino zlata, zamenjavo bankovcev v zlato in svoboden izvoz zlata. Tak denarni sistem je v narodnem gospodarstvu znan pod imenom "sistem zlatega jedra".

Države tretje skupine so po 1.1925 stabilizirale svoje razvrednotene veljave s tem, da so znižale njih prvotno imensko vrednost v skladu z lastno gospodarsko zmogljivostjo. Jugoslavija je bila zamenjala 1.1920 krone v prečanskih krajih v dinarje v razmerju 4 krone za 1 dinar. Kasneje je bil dinar stabiliziran, tako da je bila vrednost 100 dinarjev enaka 7 zlatih frankov, ali približno 1/14 predvojnega zlatega dinarja. Italija je stabilizirala svojo veljavo 1.1927 s pomočjo stomilijonskega dolarskega Morganovega posojila. Devalvirala je zlato liro na 1/4,67 njene predvojne vrednosti, da je bilo 467 novih lir enako 100 predvojnimi zlatim liram. Tudi te države so se oprijele zlate podlage.

Za evropski valutarno-finančni razvoj je bila stabilizacija angleškega funta, ki je bila urejena z zakonom z dne 11.5.1925, posebnega pomena s tem, da je dvignila vrednost angleškega papirnatega funta na predvojno višino zlatega funta šterlinga, tako da je vseboval zlati funt 7.936 gramov standard-zlata odnosno 7.322 čistega zlata. Po obnovi predvojne britanske novčane enote je prodajala Bank of England unčo finega zlata po 84 šilingov, 11 in 3/4 pense, vendar pa samo v količinah od 400 unč navzgor. S tem je bil sicer vpostavljen zlati standard, ali ga je bančna tehnika zaradi prej imenovanega zadržka krstila "šepavi zlati standard". Izvoz zlata je bil prost. Nekateri angleški ekonomisti, kakor J.M. Keynes, so bili proti tako visokim stabilizacijam angleškega funta. Res se je izkazalo, da je bila zlata vrednost stabiliziranega angleškega funta večja kakor pa njegova kupna moč, ker ni bila vpostavljen na notranja funtova vrednost v skladu z gospodarsko finančno zmogljivostjo angleškega gospodarstva.

Amerika se je vrnila k zlatemu standardu in je bilo vpostavljen predvojno razmerje med angleškim funtom in dolarjem (1:4.48), tako da je unča finega zlata stala 20.67 dolarjev.

Francija je kot zadnja stabilizirala frank 1.1928 s tem, da je devalvirala denarno enoto predvojnega franka v skladu s kupno močjo, ki jo je po vojni imel frank na notranjem in zunanem trgu.

Leta 1928. je bil že v vseh državah, razen na Kitajskem, denarni sistem postavljen bodisi na zlati standard ali pa vsaj utemeljen na zlati podlagi. Pri vsem tem pa niso bila dosežena pričakovana gospodarska zniželiranj in ravnotežja. Pogoj ravnotežja je ravno stabilnost denarja, te stabilnosti pa niso bile dosežene z denarno stabilizacijo. Eden glavnih vzrokov je bil upravno urejevanje denarja, neodvisno od njegove kovinske podlage. Denarna nestabilnost nujno povzroča padanje denarne vrednosti. Po 1.1925, ko ni bilo zlato — izvzemši v nekaterih redkih državah — prosto tržno blago, je povpraševanje naraščalo. Kupovalo se je po višjih cenah kakor pa so jih narekovale nove stabilizirane veljave, pa je zato cena zlata naraščala, dočim so cene potrošnim dobrinam padale. Vse to je bila tudi naravna posledica deflacije, ki je morala slediti denarni stabilizaciji. Pri tem moramo imeti pred očmi, da zlato, ki so ga kupovali in skrivali, ni opravljalo denarne funkcije, pač pa je odhajalo izven obtoka zaradi tezaviranja in ni moglo vplivati na povišanje cen, kar

bi se bilo zgodilo, če bi zlato ostalo v obtoku in izpolnjevalo svojo denarno funkcijo. Tako so cene blaga od 1.1925 dalje stalno padale in dosegle 1.1928 nižino, ki so jo imele 1.1922. Da bi ustavili padanje cen, so Amerikanci 1.1927. s pomočjo upravnega sveta "Reserve Federal System"-a postavili na trg večje količine zlata, držaje se pri tem ne popolnoma točne teorije: čim več denarja v obtoku — tem višje cene blaga. Denarna tehnika pa je pokazala, da središčna banka lahko poviša količine denarja v obtoku, ne more pa uspešno dirigirati njegove uporabe. Tako je povečana količina denarja na ameriškem trgu ostala brez vpliva na blagovne cene, ki jih ni dvignila, pač pa je samo pomnožila svobodne denarne rezerve, ki so se uporabile proti visokemu obrestovanju za borzne špekulacije in povzročile dvig borznih tečajev.

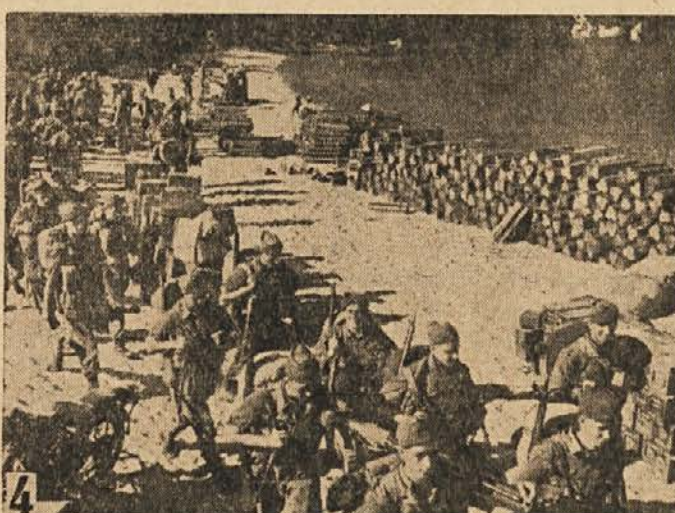
Škodljive posledice prenapete deflacije se pač ne odpravijo s tem, da dovajamo tržišču velike množine denarja, ker se ta denar pri visokem obrestovanju spremeni v kredit in usmerja drugam. Edino državni nadzor uporabe denarja bi mogel do gotove meje preprečiti usmeritev denarja v druge svrhe kakor pa v tiste, ki so mu določene. Ker zlato, ki so ga Amerikanci spravili na tržišča, ni moglo izvršiti svoje denarne funkcije, je tudi v Ameriki zlati denar izgubil iz obtoka. Tako se je zgodilo tudi v drugih državah, razen v Albaniji, kjer je bil zlat denar v obtoku vse do pričetka zadnje vojne. Namesto zlatega denarja se je v prometu uveljavila zlata deviza. Z njeno pomočjo so države vzdrževale zlato pariteto svojega denarja. Evropske države so pri londonskih bankah otvarjale račune v funtih in tam nalagale svoje prihranke. S kupovanjem funta se je njegova cena držala na višini. Da so države vzdrževale v Londonu dobroimetja v funtih in da niso kupovale ter uvažale zlata, je bil vzrok tudi v tem, ker so se bale, da bi moglo uvoženo zlato inflacijsko vplivati na njih denarno politiko in s tem pospeševati dviganje cen.

IV. ZRUŠITEV STABILIZIRANIH VELJAV, KLIRING IN ALINEACIJE

Zaradi pomanjkanja svobodnega deviznega tržišča in svobodnega tržišča za zlato, so bile vse te valutarne stabilizacije s pravi, šepavim ali navideznim povratkom k zlatemu standardu, le provizorične. Izjemo so tvorile države z zlatim sistemom; Anglija, Amerika, Francija, Švica, Nizozemska in Skandinske države. Za vzdrževanje svojega valutnega ravnotežja so morale gospodarsko šibke države trošiti težke milijone, da se je njih veljava mogla vzdržati na mednarodnem trgu na stabilizirani pariteti. Le države z aktivno plačilno bilanco so mogle vztrajati na stabilizirani pariteti, dočim so se morale gospodarsko šibke države, brez notranjega ravnotežja med dohodki in izdatki državnega in zasebnega gospodarstva, posluževati kroničnih injekcij v obliki nakupa lastnih veljav in prodaje deviz. Kljub temu ni bilo mogoče ohraniti denarne kupne moči na razmeroma enaki višini. Celó v Angliji, ki je hotela in tudi je 1.1925 obnovila svoj predvojni denarni sistem z zlato pariteto izpred 1.1914, niso mogli preprečiti padca kupne moči angleškega funta. Ta proces opazamo tudi v Ameriki, v Franciji, v Belgiji in v drugih državah zlatega sistema.

(Dalje prihodnjč)

VOJNA V SLIKAH

Slika 1. OKLOPNI AVTOMOBILI NA ZALOGI: Nekje na Angleškem čakajo nepregledne množine oklopnih avtomobilov za prevoz na razna bojišča. Slika 2. NAPAD NA DALMATINSKA OTOČJA: Bojevniki N.O.V. se na nekem dalmatinskem otoku pripravljajo k napadu na dalmatinsko obalo. Slika 3. ANGLEŽI SO OSVOBODILI RINDHOVEN: Prebivalstvo nizozemskega mesta Rindhoven navdušeno pozdravlja prihod britanske vojske. Slika 4. ANGLEŠKE ČETE V ALBANIJI: Slika predstavlja britanske oborožene sile po izkrcaju na albanski obali. Tudi ta operacija je Nemcem odrezala pot domov. Slika 5. NOV BRITANSKI TANK Z METALCEM: Ta britanski tank, ki ga sedaj uspešno uporabljajo v operacijah proti Siegfriedovi črti, je oborožen s posebnim metalcem bomb velikega kalibra, ki strelja bombe z novim zelo močnim razstrelivom. Slika 6. TESNO ZA PETAMI SOVRAŽNIKA V ALBANIJI: Britanski komandosi neutrudljivo zasledujejo Nemce v albanskih gorah.

NOVA ZVEZA NARODOV

PREDLOGI KONFERENCE V DUMBARTON OAKS

(W.N. Ewer)

V Washingtonu je od 21. avgusta do 7. oktobra zasedala konferenca delegatov Sovjetske zveze, Združenih držav, Velike Britanije in Kitajske, ki naj bi razpravljala o ukrepih za ohranitev miru v svetu in o varnosti v bodočnosti.

Predlogi, ki so bili v načelu obravnavani, obvezujejo zainteresirane vlade, da čimprej izdelajo potrebna določila, ki naj bi služila kot temelj za plenarno konferenco Združenih narodov.

Določila so naslednja:

Ustanavlja se organizacija Združenih narodov, katere naloga bi bila izdelati potrebne ukrepe, da bi se naslednji predlogi učinkovito izpeljali:

1. poglavje - Cilj organizacije bi bil: a) vzdrževanje miru in mednarodne varnosti; b) pospeševanje prijateljskih odnosov med narodi; c) mednarodno sodelovanje pri reševanju mednarodnih gospodarskih, socialnih in humanitarnih problemov; d) ustanovitev stalnega središča, kjer bi se v medsebojnem soglasju ostvariti gornji cilji.

ENAKOPRAVNOST ČLANIC

2. poglavje - Za dosego gornjih ciljev bodo organizacija in njene članice vzajemno postopale po teh načelih: a) Organizacija je osnovana na načelu enakopravnosti vseh miroljubnih držav; b) Vse članice se obvezujejo izpolnjevati vse prevzete obveze v soglasju postavljenih ciljev; c) vse članice bodo urejevale morebitne razlike z mirovnimi sredstvi; d) članice se odpovedujejo uporabi sile ali pretnje v mednarodnih odnosih; e) članice se obvezujejo priskočiti na pomoč z vsemi sredstvi pri vsaki akciji v soglasju pravil organizacije; f) članice se obvezujejo, da ne bodo z ničemer podpirale države, proti kateri je bila uperjena akcija s strani organizacije.

Organizacija mora zagamčiti, da bodo države nečlanice postopale po gornjih načelih in v duhu ohranitve svetovnega miru in splošne varnosti v svetu.

Vse miroljubne države imajo pravico, da se prijavijo za članice organizacije.

ORGANIZACIJA

Organizacijo sestavljajo:

- Generalna skupščina.
- Varnostni svet.
- Mednarodno razsodišče.
- Tajništvo.

Posebne dolžnosti Varnostnega sveta določa 8. poglavje. Vprašanje postopka glede glasovanja v Varnostem svetu še ni končno veljavno precizirano.

Mednarodno razsodišče je glavni pravni organ organizacije. To razsodišče bo sestavljeno in bo delovalo v okviru posebnega statuta, ki ga bo treba izdelati in ki bo sestavni del pravil organizacije.

Statut Mednarodnega razsodišča bo izdelan bodisi kot stalna institucija, ki že obstoji in kateri bi se imele dodati potrebne modifikacije, ali pa kot nova ustanova. Vse države članice bi bile že ipso facto članice tudi tega Mednarodnega razsodišča.

Marsikdo je bil razočaran, ker konferenca v Dumbartonu ni obrodila popolnega uspeha. To razočaranje pa ni upravičeno. Tu se niso sestali ministri, pač pa visoki uradniki, ki so postopali po svoji stari navadi. Vedeti moramo, da so se vlade že pred sestankom sporazumele v gotovih načelnih vprašanjih. Nato so se sestali strokovnjaki in obravnavali podrobnosti. Taki postopki vedno povzročajo nepredvidene težave in se krešijo ob različnih mnenjih. G. Churchill je nekoč dejal: "Ko smo z muko in težavo prišli do poravnave določenih razlik, pa smo se prekucnili v nova nesoglasja."

V našem slučaju so bili samo vtisi neuspeha močnejši od pričakovanj. Zelo malo je bilo tudi verjetno, da se bodo dali že pri prvem sestanku osvojiti podrobni načrti o povojni organizaciji sveta. Če so bili v glavnem strokovnjaki bistveno sporazumni, je to že uspeh. Glavno je, da bi se sporazumele vlade, ki so edine poklicane, da tak sporazum odobrijo ali pa odklonijo. Postopek je bil popolnoma normalen in ne daje nobene potrebe po kaki bojazni. Kljub temu pa moramo vendarle priznati, da so vprašanja, pri katerih še ni mogel biti dosežen sporazum, zelo resna. Zato bi bila velika nesreča, če bi se razprave nadaljevale v težki atmosferi, ki je na konferenci vladala in česar ne smemo prikriti.

Glavno vprašanje izgleda je bilo vprašanje ustanovitve nove Zveze narodov. Pri tem so strokovnjaki ugotovili, da je bila stara praksa, po kateri Svet Zveze narodov ni mogel donášati nikakih odločitev, slaba. Na drugi strani so velesile, ki bi nosile glavno težo odgovornosti, soglasne, da bodo to odgovornost prevzele le, če bodo vsaj one same našle soglasnost pri odločitvah. V tem naj bi bila kompromisna rešitev med pravicami malih držav in odgovornostmi velesil. Ali kaže se še neka druga težava. Predstavljajmo si spor med neko velesilo in neko malo državo n. pr. med Anglijo in Luksemburgom. Po nekih načelih bi Anglija v tem vprašanju ne bila upravičena, da sodeluje pri glasovanju Sveta. (Take stvari so se dogajale tudi pri zasedanjih bivše Zveze narodov.) Ali pa bi Anglija imela v vsakem slučaju pravico do glasovanja in se tako upreti s svojim glasom vsaki odločitvi Sveta, ki bi jo ta poskušal uveljaviti. Že na tem primeru se nam pokažejo težave. Na prvi pogled nam izgleda nepravilno, da bi mogla neka velesila podminirati vsako odločitev v škodo svojega nasprotnika.

Zaman bi bile vse odločitve nove Zveze narodov, če bi jih ta ne mogla tudi izvršiti. Če pregledamo današnjo razdelitev oboroženih sil v svetu, je jasno, da bi bilo Zvezi narodov nemogoče zagotoviti si spoštovanje odločitev s strani neke velesile, še manj pa preprečiti novo svetovno vojno. In ravno zaradi tega vendar nastaja nova Zveza narodov, da bi se bodoče vojne preprečile. Somišljeniki "soglasja velesil" pravijo, da bi bilo potrebno postopati z velesilo drugače, kakor se postopa z obtožencem pred sodiš-

čem. M. Lippman, znani častnikar svetovnega slovesa je vprašanje označil z enim samim lapidarnim stavkom: "Svet pač ne more nadzirati svojih lastnih orožnikov!" K temu bi odgovorili: "Pa kaj so orožniki nad zakonom, ki ga mora spoštovati navadni zemljan? Kaj je orožnik zakon?"

Tako postavljena vprašanja nudijo dovolj prilike za zelo škodljiva medsebojna nasprotja. Če pa se zavestno izognemo metaforam in če gledamo stvari takšne kakor so, nam postane marsikaj laže, kajti v praksi ni važno, ali velesila ima ali nima pravice, da se upre odločitvi, ki je njej v škodo. Če namreč taka velesila hoče uveljaviti svojo agresivno politiko, bo to storila z vetom ali pa brez njega; ravno takšna je situacija pri ostalih velesilah, če so pripravljene pobijati napadalca, bodo to storile, če ne, se bodo pač udale njegovim stremeljenjem. Če napadalec iz-

ziva Zvezo narodov s tem, da odbija njene odločitve ali da se igračka s svojo pravico glasovanja, je prav za prav popolnoma postranskega pomena. Glavno je samo eno: ali imajo velesile namero, da lojalno spoštujejo načela miru in splošne varnosti v svetu in odločno odbijajo vloge razbojnikov, poslušujoč se pri tem orožniške službe, ali pa, da teh namer nimajo. V tem drugem slučaju je seveda druga svetovna vojna prešla mimo nas in nas ničesar ni naučila.

* * *

Med tem zaseda v Moskvi konferenca med maršalom Staljinom in Winston Churchillom ter med sovjetskimi zunanjimi ministrom Molotovim in g. Edenom. Med mnogimi važnimi vprašanji bodo verjetno na vrsti tudi vprašanja povojne ureditve sveta.

R.A.F. ŽE DVE LETI OSKRBUJE BOJEVNIKE MARŠALA TITA

(MIME)

Za veličastnimi uspehi N.O.V. Jugoslavije in za porazi Nemcev in kvislingov leži naporno, in nevarno delo, ki ga R.A.F. že dve leti skoraj nepretrgoma izvaja.

Narodna-osvobodilna vojska maršala Tita je v zadnjih dveh letih, prav pred očmi sovražnika prejemale orožje in vojno gradivo, ki so ga prinašala letala R.A.F. Letala so prevažala na tisoče ton gradiva, od protitankovskih topov, vozil, mezg pa do šivank, sukanca in pisarniških potrebščin.

Te letalske dobave iz varnostnih razlogov vse do sedaj niso priobčevali. Prevoze danes vodi Balkansko letalsko poveljstvo, ki ima svoja oporišča v Italiji. Odkar je bilo to poveljstvo ustanovljeno so letala Balkanskega letalstva dobavila nad 5.000 ton orožja in ostalega gradiva upornikom v najrazličnejših deželah Evrope.

V zadnjem letu se je obseg dobav podeseteril. To je bilo v prvi vrsti mogoče šele potem, ko so na osvobojenih ozemljih zgradili skrivna pristajališča. Prevozna letala letijo ponoči. Kljub temu se dobave še vedno izvršujejo tudi s pomočjo padalskih sredstev, zlasti v močno pogozdenih in hribovitih predelih.

OROŽJE DOBAVLJA ŠE VEČ OROŽJA

Pakovalno delo se je neverjetno razvilo. Iz dveh skromnih barak s kopicjo vojakov in dveh častnikov nekje v Nilski delti, zavzemajo sedanje pakovalne postaje v Italiji prostor, ki meri več kv. kilometrov in zaposluje nekaj sto mož, v glavnem pripadnikov N.O.V. Delo poteka neprekinjeno dan za dnevom.

Vojno gradivo se tudi vkrcava na ladje. Ker pa Nemci še vedno drže nekaj glavnih prometnih zvez, je prevoz v globljo notranjost močno otežkočen, v kolikor ni onemogočen. Zato je edina prevozna pot za enote v notranjosti dežele, zračna pot.

V prejšnjih časih so v glavnem dobavljali orožje in municijo. To orožje je bojevnikom pomagalo, da so od Nemcev pobrali še več orožja. Sedaj, ko imajo partizani dovolj lastnega orožja, dobavljajo letala predvsem živila in opremo.

Za vsako vrsto so potrebni posebni "paketi". Paketi s sanitarno opremo, paket "opremljeni vojak" vsebuje popolno opremo vojaka vključno orožje,

uniformo in posteljnino. Posebni paketi imajo naslov "provijant", drugi zopet "pisarna", ki vsebuje vse, kar je potrebno za poljsko pisarno, vključno papir, škarje, peresa, sponke in druge pisarniške potrebščine. Posebno varna pakovanja so za radio aparate, pakovanja za pogonsko gorivo, za čevljarske potrebščine itd.

Izdelani so bili posebni zemljevidi, ki z vso natančnostjo označujejo pristajališča in sprejemališča po Evropi.

R.A.F.-eskadrilja, ki izvršuje te dobave, operira s Halifaxi, Lysanderji, Dakota-mi. Uporabljajo se pa tudi italijanska letala. Tej eskadrilji uspešno pomagajo Amerikanci, ki so s svojimi Dakota letali prepeljali že velike količine vojnega gradiva.

Lysanderji prevažajo častnike za zvezo, izvršili pa so tudi že mnogo reševalnih del in prepeljali posamezne težko ranjene bojevnike, ki so potrebovali nujno zdravniško pomoč, v ozadje.

Tudi preskrbovalna služba ni seveda brez izgub in nekaj prvih pionirjev pri pomoči je že izgubilo življenje.

Dobave so na Balkanu pričele poleti 1942.

KONTAKTNE SKUPINE

V začetku so uporabljali štiri Liberatorje, ki so operirali iz Zahodne puščave proti Evropi. Istočasno so izvežbali v Egiptu posebne padalske ekipe kot "kontaktne skupine". V teh so se posebno odlikovali Primorski Slovenci.

Ti fantje, ki so se izpostavljali največjim nevarnostim, so ustvarili temelje za koordinacijo vsega dobavnega sistema, ki se sedaj tako gladko in uspešno razvija pod vodstvom britanske vojaške misije.

Pozimi 1942/43 so kontaktne skupine odvrgli na Grškem. Skupine so delovale v popolnoma neznanih področjih in so mnogo pretrpele, ker so morale živeti pod milim nebom. Mnogim teh junakov so pošle zaloge živil in so v zapuščenem gorovju izgubili. Spomladi 1943. so pričeli z dobavami orožja s pomočjo skupine Halifaxev, ki so imeli svoja oporišča v Zahodni puščavi. Danes te dobave potekajo iz italijanskih oporišč in pridobivajo z dneva v dan na važnosti in pomenu.

Izpod latnika

BORBE V JUGOSLAVIJI. Ofenziva maršala Tita se uspešno nadaljuje. V Vojvodini so čete Rdeče armade zavzele Staro Kanižo, Baško Petrovoselo, Stari Bečej in še več večjih naselij in krajev. Na ta način je umik nemških oboroženih sil iz Srbije onemogočen. Na progi Kosovo-Veles so bili porušeni trije železniški mostovi. Naše enote so zavzele važno nemško postojanko pri Prizrenu. Nemška kolona pri Ohridu je utrpela velike izgube in se je morala umakniti proti Bitolju, kjer se borbe nadaljujejo. Ogorčena bitka se razvija v bližini Skoplja. V Kačaniku so naše enote razrušile več železniških mostov in pognale Nemce proti Skoplju. V Črni gori jugoslovanska vojska zasleduje sovražnika v smeri proti Podgorici. V Srbiji so enote Rdeče vojske prekoračile reko Moravo in prišle v stik tudi na tem področju z enotami Narodno-osvobodilne vojske. Poveljnik Beograda, general List je zbežal iz Beograda v Osjek. - V Sloveniji so narodni borci na več mestih porušili progo Zagreb-Zidani most. V Istri so naše enote potolkle nemško kolono, pri čemer je bilo ubitih 30 Nemcev. Na Štajerskem so narodni osvobodilci napadli pri Šoštanjju nemško kolono in pobili nad 150 nemških vojakov. Na odseku reke Sotle so slovenski bojovníki napadli ustaški oddelek, ki je pustil na bojišču 45 mrtvih.

JUGOSLOVANSKO-BOLGARSKI SPORAZUM.

Med maršalom Titom in novo bolgarsko vlado je bil sklenjen sporazum. Bolgarski zunanji minister Petko Stajnov je pri tej priliki dejal tole: "Že dalj časa so vsi svobodoljubni Bolgari gojili v svojih srcih tople simpatije za legendarnega voditelja Tita in za vse jugoslovanske narodne borce. Sedanji podpis sporazuma izraža resnični občutek zaupanja, ki je zrasel med balkanskimi sosedi. Zato lahko pričakujemo, da bo ta sporazum ustvaril temelje za sodelovanje med nami in Jugoslovani".

PRUSIJAŠKI ZLOČIN V RADOMLJAH. Kakor poroča radio "Svobodna Jugoslavija" so 27. septembra izvršili Nemci v Radomljah krvav zločin, kakršni se ponavljajo v Sloveniji z dneva v dan. Tega dne so v prvih jutranjih urah Nemci vdrli v Radomlje in pokradli vse, kar je bilo premakljivega. Kot ponoreli so streljali na civilno prebivalstvo in metali žive ljudi v ogenj in kričali: "Vse vas bomo poklali!" Tako so tudi storili. Posamezne hiše so podminirali in nato vas zažgali. V vsej vasi je ostalo 20 otrok, žen in starcev.

IZ LJUBLJANE. Nemci se že sedaj pripravljajo na nove zločine pred pobegom iz Slovenije. 20. septembra so Nemci minirali ljubljanski vodovod in tobačno tovarno. Demontirali so ljubljansko radijsko postajo in odnesli aparate v Nemčijo. V Trstu so Nemci minirali pristanišče, javna skladišča in ladjedelnico Sv.Marka. V ta namen so pripeljali iz Nemčije 1.000 minerjev.

PREMIRJE Z BOLGARIJO. 13.t.m. so zavezniški provizorično ustregli prošnji bolgarske vlade za premirje. Prvi pogoj je, da bolgarske čete najkasneje do 29.t.m. zapuste vse jugoslovansko in grško ozemlje, ki so ga zasedle v teku te vojne. Odstraniti se morajo tudi vsi bolgarski javni uradniki.

Zavezniški zastopniki, ki bodo nadzirali izpolnitev tega pogoja, so že prispeli v Sofijo.

REŠEVALCI SRBIJE. Naši tukajšnji zvesti poslušalci Nedića so nam s posebnim zaupanjem govorili, kakšne čudeže bo še napravil srbski odrešenik. Res, ti čudeži so že tu. 10.t.m. je beograjski radio naznanil srbskemu narodu povelje nemškega poveljnika za jugovzhod, pehotnega generala Kelberja, ki pravi dobesedno: "Srbi! Da bi se po odhodu srbskih ministrov moglo nadaljevati s posli državne uprave, ukazal sem spodaj imenovanim uradnikom posameznih ministerstev, da vodijo delo naprej in z njimi sem sestavil odbor državne administracije za Srbijo in sicer takole: za ministerstvo pravosodja g.Pelivanović Aleksander; za ministerstvo javnih del g.ing.Lancos Nenad; za prosvetno ministerstvo g.Milojković Dušan; za prometno ministerstvo g.ing.Jojić Milan; za ministerstvo pošte g.ing.Stok Josip; za ministerstvo narodnega gospodarstva g.dr.Bošković Milutin; za notranje ministerstvo g.Pokezović Aleksander; za ministerstvo socialne politike g.arh.Djordjević Aleksander; za poljedelsko ministerstvo Cvijanović Buda; za finančno ministerstvo g.dr.Horvacki Milan; za predsedništvo ministerskega sveta g.Petković Ivan. - Tako bo torej odrešenik Srbije nekje na Nemškem reševal Srbijo.

KENNETH MATTHEWS V SLOVENIJI. Kakor smo poročali je dopisnik londonskega radia in iskren prijatelj Slovencev že več mesecev na osvobojenem ozemlju Slovenije. G. Matthews je poslal iz Slovenije že več poročil londonskemu radiu, v katerih govori z največjim navdušenjem o slovenski O.F., popisuje junaške borbe v Sloveniji, življenje bojovníkov po slovenskih gorah in gozdovih, govori o notranji organizaciji uprave na osvobojenem ozemlju, o veliki požrtvovalnosti in solidarnosti Slovencev in prav posebno naglašava učinkovitost poročevalske službe med slovenskimi bojovníki. Govori tudi o kulturnem življenju Slovencev na osvobojenem ozemlju in o načrtih, ki jih pripravljajo slovenski osvobodilci za svojo bodočnost.

IZJAVA GENERALA McLEAN-A. Šef britanske vojne misije pri vrhovnem štabu N.O.V. gen. McLean je preživel nekaj časa v Srbiji. O svojem tamkajšnjem bivanju je gen.McLean izjavil tole: "Moram čestitati generalu Kostu Popoviću in njegovim sodelavcem za uspešno izvedene operacije proti sovražniku v vzhodni Srbiji. Narodni osvobodilci v Srbiji so pretrgali vse zveze, ki vodijo skozi Srbijo in postavili sovražnika v zelo neugoden položaj."

V SKLAD "BAZOVICE" SMO PREJELI OD GG.: Marte Mozetič P.Eg. 25.-; Marije Koron 10.-; Zofije Francetič 10.-; Nardin Marije 25.-; N.N. 10.-; N.N. 10.-; N.N. 60.-; "Sokol House" 100.-. **NAJLEPŠA HVALA!**

ZARADI POMANJKANJA PROSTORA smo bili primorani izpustiti v tej številki nadaljevanje romana "Leto strahote 1793" kakor tudi lekcijo "Basic English", kar naj čitatelji blagovolijo vpoštevati.